

Vader Willem (Molenend, 1960) en zoon Wender Bil (Drachten, 1995) uit het Friese Lippenhuizen delen hun passie voor vogelonderzoek. Zo ontrafelen ze samen de 'Goede Tijden, Slechte Tijden' van de Boerenzwaluwen in de regio. En bij wijze van stage voor zijn studie Bos- en Natuurbeheer aan de Hogeschool Van Hall Larenstein, stort Wender zich ook nog in het maagdelijke onderzoek naar de broedecologie van de Gele Kwikstaart. 'Bijna alles wat je daar ontdekt is nieuw.'

Vogelonderzoek per papplepel

Is het de Sperwer, hoog in de lucht boven de boerderij van Theunis Algra in het Friese Hemrik, of zijn het vader en zoon Bil, die met een klaptafeltje onder de arm naar de stal lopen? Wie of wat het ook is; de Boerenzwaluwen slaan luidkeels alarm als we eraan komen. Algra denkt het wel te weten: 'As ik nei de stâl rin is der neat oan 'e hân, mar eltse kear as jimme der oan komme dan witte dy sweltsjes gewoan dat der wat barren giet.' Wender beaamt: 'Ik denk inderdaad dat de zwaluwen ons inmiddels wel herkennen. We komen hier nu al voor het achtste broedseizoen in de stal om vogels te ringen en nesten te controleren, dus ze ruiken inmiddels wel onraad.'

In de stal hebben vader en zoon een viertal cameraatjes naast een zwaluwnest tegen het plafond geschroefd. Ernaast hangt een klein zaklampje voor de juiste belichting. 'Rond deze stal vliegen de nodige zwaluwen die we kleurringetjes hebben gegeven', vertelt Wender. 'Daarmee zijn ze individueel herkenbaar gemaakt, maar dat is nog niet zo makkelijk als met, zeg, een Grutto. Om de vogels écht te herkennen hebben we de camerabeelden nodig.' En zo kon het dus gebeuren dat op de computer in huize Bil inmiddels enkele terabytes aan filmbeelden zijn verzameld, met een schat aan informatie over het wel en wee van de zwaluwen.

Honkvaste mannen

Eén van de dingen die het privéonderzoek van vader en zoon aan het licht heeft gebracht is de honkvastheid van de mannen. 'De zwaluwen zijn in principe trouw aan hun partner', vertelt Wender. 'Wanneer ze samen uit Afrika terug zijn gekomen, bezetten ze doorgaans ook samen weer hetzelfde nest als het jaar daarvoor. Zien we alleen het mannetje weer, dan komt die meestal ook in het oude nest terecht. Als alleen het vrouwtje terugkomt van de trek, belandt ze meestal met haar nieuwe man in een ander nest.' De partner- en nestkeuze is voor Wender en Willem het 'laaghangende onderzoeksfruit'. Voor andere ontdekkingen moeten ze veel dieper graven en filmbeelden analyseren. 'Ik wil bijvoorbeeld kijken wat de inbreng is van man en vrouw bij het aanvoeren van voedsel en ook bij de nestbouw. Het is al langer bekend dat vrouwelijke Boerenzwaluwen een voorkeur hebben voor mannen met langere staarten. Maar die langere staarten zijn bewezen onhandig bij de jacht op insecten. Hoe langer de staart, hoe slechter de aerodynamica en hoe minder prooien die mannen pakken. Maar de vrouwen vinden die staarten wél mooier. Ik wil aan de hand van ons beeldmateriaal onderzoeken of die mooie, gewilde mannen ook consequent, tussen en binnen verschillende broedseizoenen, minder energie steken in het voeren van de jongen en misschien zelfs in het bouwen van het nest', aldus Wender.

Baardhaar

Een ander experiment op de wensenlijst van de onderzoekers draait om de lange paarden- en koeienharen die als een soort

baard over de rand van sommige nesten hangt. 'Die lange haren zijn een overduidelijk risico voor de jongen', weet Wender. 'Ik heb al diverse keren jonge zwaluwen in handen gehad die waren gestikt of verstrikt in zo'n lange haar. Tegelijk lijkt er ook een voordeel aan te zitten. Als je ziet hoe mooi en nauwkeurig de zwaluwen hun nesten kleien, dan kan het bijna niet anders of ze brengen die haren bewust in het metselwerk aan. We vragen ons af of het misschien iets te maken kan hebben met het afvoeren van mijten; dat die door de lange haren als het ware over de rand van het nest naar buiten worden geholpen. We denken er dus over om in een volgend broedseizoen een soort trechttertjes onder de nesten aan te brengen, om de uitvallende insecten te vangen. Is er daadwerkelijk een verschil in parasietenbelasting tussen nesten met en nesten zonder een baard?'

Voor Willem is dat de essentie van het onderzoek dat hij nu alweer acht jaar samen met zijn zoon doet. 'Iedere professionele wetenschapper zal dat beamen: met elk antwoord roep je weer nieuwe vragen op. En zo blijf je dus bezig.' Om daar lachend aan toe te voegen: 'Zo is het in ons geval dus een beetje uit de hand gelopen. Mensen vragen zich vaak af waarom we dit doen, al die tijd, en al die inspanning en onderzoeksmaterialen uit eigen middelen. Het is de pure nieuwsgierigheid die ons drijft.'

Willem kan alleen maar constateren dat het zaadje dat hij ooit heeft geplant bij zoon Wender meer dan vruchtbare grond heeft gevonden. 'Het is ooit begonnen op de ringbaan, van ons vogelringstation *Menork* (oud-Friese streeknaam voor de Brandgans, RB). Wender is daar nu ook één van de vaste vrijwilligers. Overigens is het ook met zijn broer Randy goed gegaan. Die heeft rechten gestudeerd, en gaat nu de kant van het milieurecht op', vertelt Willem niet zonder trots.

Maagdelijke Gele Kwikstaarten

Wender zit nu in zijn vierde jaar van de studie Bos- en Natuurbeheer aan de Hogeschool Van Hall Larenstein in Velp. Zijn goede neus voor veldwerk is daarbij ook al bij anderen opgevallen. Zo wist Raymond Klaassen van de Rijksuniversiteit Groningen en de Werkgroep Grauwe Kiekendief Wender te strikken voor een eerste veldonderzoek naar de voedsel-ecologie van de Gele Kwikstaart.

DE KLEI

Wetenschapjournalist Rob Buiten maakt voor diverse media reportages over vogels en vogelaars. In de rubriek 'In de Klei' doet hij voor Sovon-Nieuws verslag van zijn ontmoetingen in het veld. Foto's zijn, tenzij anders vermeld, ook van Rob Buiten

'Wender is onwaarschijnlijk goed in het vinden van nesten', aldus Klaassen. 'En dat is precies wat je nodig hebt voor dit soort onderzoek.' En zo kon het dus gebeuren dat Wender voor een soort facultatieve stage enkele maanden door de Groningse akkers is getrokken, op zoek naar nesten van Gele Kwikstaarten.

Wanneer we samen door een graanveld in de buurt van Muntendam lopen is het grote zoekwerk al gedaan. Nu hoeven we alleen nog naar de bamboestokjes te zoeken die Wender naast de gevonden nesten heeft gestoken. Het eerste nest dat hij bezoekt heeft minder jongen dan hij had verwacht.

'Twee dagen terug zaten hier nog vier jongen in, maar die waren nog te klein om te ringen. Nu zijn er nog maar twee.

Ze zijn nog niet groot genoeg om zelfstandig aan de wandel te gaan, dus die twee zullen wel dood zijn.'

Eén van de opmerkelijke ontdekkingen uit het onderzoek aan de Gele Kwikstaarten is de predatie door loopkevers, vertelt Wender. 'Ik heb al diverse nesten gevonden waarbij jongen waren aangevreten door loopkevers. Soms was een halve vleugel of een pootje gewoon afgeknaagd. Die predatie door loopkevers is bij mijn weten nog nergens beschreven. Sowieso is er nog erg weinig bekend over deze soort. Dat maakt het onderzoek extra leuk. Bijna alles wat je ontdekt is nieuw.'

Het onderzoek is opgezet om te ontdekken waarom de Gele Kwikstaart het beter doet dan andere akkervogels, zoals bijvoorbeeld de Veldleeuwerik. 'Waar de Veldleeuwerik bijna overal in een vrije val zit, houdt de Gele Kwikstaart op akkerland nog vrij goed stand. De eerste resultaten van mijn onderzoek wijzen erop dat ze profiteren van de open structuur van bepaalde gewassen. Bij de succesvolle nesten zien we de ouders veel op en neer pendelen naar bijvoorbeeld aardappelvelden, waar ze tussen de planten schijnbaar makkelijk aan prooiën kunnen komen.'

Meer nog dan in het boerenzwaluwenwerk met zijn vader, komen in het maagdelijke onderzoek aan de Gele Kwikstaarten veel nieuwe vragen boven met de eerste antwoorden die Wender nu verzamelt. 'Uiteindelijk hoopt de Werkgroep Grauwe Kiekendief natuurlijk dat ze met dit werk ook een verschil kunnen maken in de bescherming van alle akkervogels waar ze zich voor inzetten. Dat ze van het relatieve succes van de Gele Kwikstaart misschien kunnen leren hoe ze ook andere akkervogels als de Veldleeuwerik een steuntje in de rug kunnen geven. Voor mij persoonlijk is het vooral de nieuwsgierigheid die mij drijft. Wat dat betreft is het wel duidelijk dat ik op de een of andere manier wel betrokken zal blijven bij het vogelonderzoek. Als het straks niet professioneel is, dan in ieder geval wel in mijn vrije tijd.'